

УДК 373

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2022.2.8>**О. В. ХРОМЧЕНКО***кандидат педагогічних наук,**доцент кафедри граматики англійської мови,**Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, м. Одеса, Україна**Електронна пошта: okne4morh@gmail.com**<https://orcid.org/0000-0001-7437-6041>***МОТИВИ УЧІННЯ СТУДЕНТІВ ТА УМОВИ ЇХ ФОРМУВАННЯ**

Дослідження структури навчальної мотивації у студентів I та II курсів показало, що вона абсолютно однакова для студентів і з високою, і з низькою професійною спрямованістю. На всіх курсах провідне рангове місце займають професійні мотиви навчання, і це є свідченням того, що студенти бачать цілі та цінності вищої освіти та самого процесу навчання, насамперед у реалізації професійних устремлень. Таким чином, прагнення стати професіоналом у певному виді діяльності, що виступає як мотив-ціль, наповнює професійним змістом і саму навчальну діяльність.

Що ж до інших видів мотивації, їх значення і рангові місця змінюються різних етапах навчання у кожній групі неоднаково. Лише на V курсі в обох групах утилітарні (переважно матеріальні) мотиви починають домінувати над пізнавальними мотивами та мотивами соціальної ідентифікації. Загалом можна сказати, що структура навчальних мотивів у студентів групи А у процесі їхнього навчання більш динамічна і диференційована, завдяки чому, очевидно, у цих студентів підтримується високий рівень навчально-пізнавальної активності на всіх етапах навчання.

Умовами формування та розвитку мотивів професійного досягнення у студентському віці виступають такі: сформоване професійне уявлення студентів; чітко визначена та усвідомлена кінцева мета учіння; розуміння практичної значущості та зв'язку з кінцевою метою кожного окремо взятого заняття, кожного виду роботи; використання методів емоційної регуляції у навчальній діяльності.

Умовами формування та розвитку пізнавальних мотивів учіння визначаються: ведення навчального процесу на рівні функціональних можливостей студента, максимальна опора на мисленнєву діяльність; емоційна атмосфера навчання; сприятливе спілкування в навчальному процесі; активізація учбової діяльності студентів.

Дослідження психологів показали, що оволодіння методами пізнавальної діяльності має високий мотивуючий потенціал. Як один із шляхів реалізації цієї ідеї може виступати така організація навчального процесу, в умовах якої б формувалася та постійно підтримувався інтерес до способів самостійного здобуття знань.

Ключові слова: мотивація, мотиви учіння, студенти.

Постановка проблеми. Проблема мотивації студентів до навчання є предметом пильної уваги та дослідницького інтересу серед психологів та педагогічних працівників.

Поняття мотивація може використовуватися як в широкому сенсі, та передбачає сукупність стійких мотивів, спонукань, що визначають зміст, спрямованість і характер особистості, її поведінку [Klimova Frydrychova : 2601], або зводиться до одного якого-небудь конкретного збуднику, наприклад інстинкту, потягу, потреби [Ozuturk : 10].

Аналіз попередніх досліджень. Складність проблеми мотивації обумовлює численні підходи до розуміння її сутності, природи, структури, а також до методів її вивчення.

На етапі активних пошуків інноваційних форм, методів, освітніх технологій, які б задовольнили сучасні вимоги науковості, педаго-

гічної доцільності та ефективності навчання, зростає роль мотивації навчання.

Згідно з педагогічною теорією, під мотивацією розуміють застосування різних способів і засобів формування в учнів позитивних мотивів і через них позитивного ставлення до навчання. Відомо, що мотивацією до навчання є інтерес. Він викликаний внутрішніми імпульсами, які спонукають людину до активної пізнавальної діяльності, спрямованої на засвоєння та успішне застосування знань, навичок і вмінь [Гончаренко : 199].

Виклад основного матеріалу. Виділяють два рівні поняття інтересу: на рівні безпосередньої цікавості, так би мовити, поверхневого інтересу, та на рівні внутрішнього інтересу. Інтерес на рівні цікавості легко збуджується багатограними зовнішніми ефектами, які можуть бути випадковими й охоплюють велике

коло навчальних предметів, стимулюючи їх вивчення. Такий інтерес викладачеві важко постійно підтримувати, він потребує значних методичних і дидактичних зусиль. Такий інтерес не здатний забезпечити довготривалу цікавість студента і не перетворюється в стійку рушійну силу пізнавальної діяльності. Причиною того є те, що поверхнево збудований інтерес швидко задовольняється, а отримані під його впливом знання досить швидко забуваються [Пайкуш : 215].

Внутрішній інтерес опосередкований духовними цінностями, цілями, наполегливою працею, успіхом і особистим задоволенням, тому виступає рушійною силою пізнавальної діяльності [Пайкуш : 215]. «Внутрішній інтерес є педагогічною цінністю не лише як стимул до навчання, як тимчасовий психічний стан пізнавальної спрямованості, а як риса характеру учня, як виховний результат навчального процесу, який формує в учнів працелюбне ставлення до пізнання» [Chen : 53–55].

Створення глибокого, стійкого інтересу до навчання – одне з найважливіших завдань кожного викладача. Цьому сприяє вмиле керування розумовою діяльністю студентів. Для забезпечення активізації та розвитку пізнавальної діяльності студентів необхідно розробити таку систему методів, прийомів і засобів навчання, які сприятимуть підвищенню пізнавального інтересу, активності, творчої самостійності студентів у засвоєнні знань, формуванні навичок і вмінь застосовувати їх на практиці [Семеріков : 6].

Глибокі інтереси можуть виникати лише на основі внутрішньої мотивації. Під внутрішньою мотивацією розуміють внутрішньоособистісну зацікавленість у діяльності – самомотивацію. Вона залежить від таких факторів, як значимість діяльності, цікавість, суперництво, рівень домагань. У відмінності від внутрішньої мотивації, зовнішня мотивація непродуктивна та, як правило, короточасна. Здійснюючи навчання на основі зовнішньої мотивації, учень часто зазнає внутрішній дискомфорт неузгодженості вимог діяльності із глибинними потребами й мотивами. Виникнення додаткових труднощів або зниження інтенсивності зовнішнього фактора (наприклад, зменшення погрози покарання) призво-

дять до припинення навчальної діяльності. Зовнішня мотивація будується на зовнішніх факторах: острахи покарання, придбання якогось моральних або матеріальних пільг [Коваленко, Пономаренко, Поспелова : 15].

Будь-яка діяльність, у тому числі й навчальна, спрямована на досягнення мети. Мета – бажаний результат (предмет прагнення), те, що бажано здійснити.

Мета виступає у двох аспектах: як результат нормативного зразка, який повинен бути досягнутий учнем. Зовні він виражений у вигляді навчального завдання, а внутрішньо – у вигляді суб'єктивного образу потенційного результату; як рівень досягнень, що представляє собою кількісний аспект мети. Залежно від оцінки своїх можливостей, прагнень, минулого досвіду й соціальних факторів, учень визначає для себе той рівень досягнення мети, який для нього буде задовільним.

У вигляді мети виступає лише бажаний результат. Саме привабливість майбутнього результату надають йому мотивуючий характер. Привабливість може бути внутрішньою, коли результат привабливий сам по собі, і зовнішньою, коли результат привабливий своїми наслідками. Якщо учневі цікаве навчання тим, що він одержує на уроці нові знання, те це внутрішня привабливість навчальної діяльності. Якщо учень займається, щоб одержати схвалення батьків або підвищити свій статус серед одногрупників, то це зовнішня привабливість. Психологи виділили фактори зовнішньої й внутрішньої привабливості мети навчання .

Внутрішня привабливість виникає тоді, коли результат: забезпечує самостійність розумової роботи й діяльності; відкриває шлях власного розвитку; забезпечує самовираження; викликає почуття задоволення від правильно виконаного завдання; задовольняється потреба в самоактуалізації й самореалізації.

Зовнішня привабливість виникає тоді, коли результат: дозволяє добитися авторитету в групі; підвищує престиж; збільшує можливість соціально-психологічних контактів; забезпечує матеріальне благополуччя ; забезпечує соціальне визнання [Грибенюк : 103]. Суб'єктивно привабливість виражається в мотиві діяльності, тобто коли суб'єктивна мета співвідноситься з актуальною потребою, виникає мотив.

Поняття «мотив» надзвичайно багатозначне й суперечливе, тому виникає потреба з'ясування його змісту. Мотив – це те, що дозволяє учневі приписувати результату певну цінність і значущість. Мотив є наміром, що визначився, бажанням щось зробити й разом з метою становить основний регулятор поведінки, включений у вищий рівень психологічної системи діяльності. Чим вище привабливість і значимість результату для особистості, тим сильніше буде мотив [Кобяцька : 84–85].

Більшість дослідників визначають провідними учбово-пізнавальні мотиви. Але якщо пізнавальні мотиви є високопродуктивними для процесу учіння школярів, то у вищому навчальному закладі їх роль дещо змінюється. Особливості соціального стану студентства та їх вікові характеристики впливають на діяльність таким чином, що вона вже не може спонукати лише пізнавальними мотивами, пізнавальним інтересом. Формування учіння заради учіння вже не спрацьовує. На передній план тут виходить професійна спрямованість студентів, їх орієнтація на майбутнє, яка часто носить відверто прагматичний характер. Саме тому процес учіння у вищому навчальному закладі характеризується своїми специфічними мотивами, які багато в чому відрізняються від мотивів учіння школярів, і вимагають детального вивчення [Красноголова : 6].

Ми виходимо з того, що учбова діяльність, як і будь-яка діяльність людини, завжди полімотивована, тобто спонукається одночасно рядом мотивів [Грибенюк : 103].

Аналіз літературних джерел дав змогу визнати, що провідними мотивами учіння студентів є мотиви професійного досягнення та особистого престижу, менш значущі прагматичні (отримати диплом про вищу освіту) та пізнавальні. Правда, на різних курсах роль домінуючих мотивів змінюється. На першому курсі провідний мотив – «професійний», на другому – «особистого престижу», на третьому і четвертому курсах – обидва цих мотива, на четвертому – ще й «прагматичний». На успішність навчання більшою мірою впливали «професійні» та «пізнавальні» мотиви. «Прагматичні» мотиви були в основному характерні для слабовстигаючих студентів. Схожі дані отримані й іншими авторами. На першому –

стартовому – етапі переходу абітурієнта до студентських форм життя й навчання як провідний мотив виділяє престижний (твердження себе в статусі студента), на другому місці – пізнавальний інтерес, а на третьому – професійно-практичний мотив [Shagdarsuren : 91–94]. С. Семеріков не вивчав мотив «престижу», а виявляла загальносоціальні мотиви (розуміння високої соціальної значущості вищої освіти). За даними його дослідження, на всіх курсах перше місце по значущості займав «професійний» мотив. Друге місце на першому курсі було в «пізнавального» мотиву, але на наступних курсах на це місце вийшов загальносоціальний мотив, витіснивши «пізнавальний» мотив на третє місце. «Утилітарний» (прагматичний) мотив на всіх курсах займає четверте місце; характерно, що від молодших до старших курсів його рейтинг падав, у той час як рейтинг «професійного» мотиву, як і «загальносоціального», зростав [Семеріков].

У добре встигаючих студентів «професійний», «пізнавальний» та «загальносоціальні» мотиви були виражені більше, ніж у середньо встигаючих, а «утилітарний» мотив в останніх був виражений сильніше, ніж у перших. Характерно й те, що в добре встигаючих студентів «пізнавальний» мотив займав друге місце, а в студентів із середньою успішністю – третє.

Озутурк Г. спостерігав динаміку зміни від 1-го до 4-го курсу мотивів творчого досягнення, «формально-академічного» досягнення й «потреби «досягнення» у студентів психологічного факультету. Під мотивом творчого досягнення автор розуміє прагнення до розв'язання якого-небудь наукового або технічного завдання й до успіху в науковій діяльності. Мотив «формально-академічного» досягнення розуміється ним як мотивація на оцінку, гарну успішність; «потреба досягнення» означає яскраву виразність того й іншого мотиву. Науковець виявив, що мотив творчого досягнення й потреба досягнення збільшуються від 3-го до 4-го курсу, а мотив «формально-академічного» досягнення знижується від 2-го до 4-го курсу. При цьому мотив творчого досягнення на всіх курсах значно домінував над мотивом «формально-академічного» досягнення [Ozuturk : 9–11].

А. Гебос виділені фактори (умови), що сприяють формуванню в студентів позитивного

мотиву до навчання: усвідомлення найближчих і кінцевих цілей навчання; усвідомлення теоретичної й практичної значущості засвоєваних знань; емоційна форма викладу навчального матеріалу; показ «перспективних ліній» у розвитку наукових понять; професійна спрямованість навчальної діяльності; вибір завдань, що створюють проблемні ситуації в структурі навчальної діяльності; наявність допитливості й «пізнавального психологічного клімату» у навчальній групі [Гебос].

Н. П. Коваленко, С. В. Пономаренко, Г. Д. Поспелова, О. Л. Шерстюк запропонували для мотивів навчальної діяльності свою класифікацію Перший вид мотивів він називав «негативними». Під цими мотивами він розумів спонукання учня, викликані усвідомленням певних незручностей і неприємностей, які можуть виникнути в тому випадку, якщо він не буде вчитися : догани, погрози батьків і т.п. При такому мотив – це навчання без усякого бажання та без інтересу до одержання освіти. Тут мотивація здійснюється за принципом «із двох зол обирати менше». Мотив відвідування навчального закладу не пов'язаний з потребою одержання знань або з метою підвищити особистісний престиж. Цей мотив необхідності, властивий деяким учням, не може привести до успіхів у навчанні, і його здійснення вимагає насильства над собою. При слабкому розвитку вольової сфери це призводить до того, що учень залишає навчання у цьому закладі.

Другий різновид мотивів навчальної діяльності теж пов'язаний із внеучбовою ситуацією, що має, однак, позитивний вплив на навчання. Впливу з боку суспільства формують в учня почуття боргу, яке зобов'язує його отримати освіту, у тому числі й професійне, і стати повноцінним громадянином, корисним для країни, для своєї родини . Така установка на навчання, якщо вона стійка й займає істотне місце в спрямованості особистості учня, робить навчання не просто потрібним, але й привабливим, дає сили для подолання ускладнень, для прояву терпіння та наполегливості.

Третій вид мотивації пов'язаний із самим процесом навчальної діяльності. У цьому випадку мотивами до навчання є потреба в знаннях, допитливість, прагнення пізнавати нове. Учень отримує задоволення від росту своїх

знань при освоєнні нового матеріалу; мотивація навчання виникає у наслідку стійкого пізнавального інтересу. Специфіка мотивації навчальної діяльності залежить від особистісних особливостей учнів, тобто від потреби в досягненні успіху або, навпаки, від ліні, пасивності, небажання робити зусилля над собою [Коваленко 2020 : 43–48].

На базі загальної мотивації навчальної діяльності (професійної, пізнавальної, прагматичної, соціально-суспільної й особисто-престижної) у студентів формується певне відношення до різних навчальних предметів. Воно обумовлюється наступними чинниками : важливістю предмета для професійної підготовки та майбутньої професійної діяльності; інтересом до певної галузі знань і до даного предмета як її частини ; якістю викладання, що передбачає знання викладачем ціннісних орієнтацій студентів, їх ідеалів, потреб, інтересів, рівнів домагань, спрямованості і індивідуальної своєрідності кожного із студентів. Усі ці мотиватори можуть перебувати в різних відносинах один з одним: взаємодіяти, коли група мотивів спонукає до досягнення однієї мети або конкурувати, тобто протидіяти один одному, а також мати різний вплив на навчання. Для отримання повного уявлення про мотиви навчальної діяльності для кожного учня, необхідно виявити значимість всіх цих компонентів складної мотиваційної структури. Це дозволить визначити й мотиваційну напруженість у даного суб'єкта, тобто суму компонентів мотиву навчальної діяльності: чим більше компонентів обумовлює цю діяльність, тим більше в нього мотиваційна напруга [Коваленко 2020 : 45–46]

Умовами формування та розвитку мотивів професійного досягнення у студентському віці виступають: сформоване професійне уявлення студентів; чітко визначена та усвідомлена кінцева мета учіння; розуміння практичної значущості та зв'язку з кінцевою метою кожного окремо взятого заняття, кожного виду роботи; використання методів емоційної регуляції в учбовій діяльності. Умовами формування і розвитку пізнавальних мотивів учіння визначаються: ведення навчального процесу на рівні функціональних можливостей студента, максимальна опора на мислительну діяльність; емоційна атмосфера навчання; сприятливе

спілкування в навчальному процесі; активізація учбової діяльності студентів.

Висновки. Дослідження науковців показали, що оволодіння способами пізнавальної діяльності має високий мотивуючий потен-

ціал. Як один із шляхів реалізації цієї ідеї може виступати така організація навчального процесу, в умовах якої б формувалася та постійно підтримувався інтерес до способів самостійного здобуття знань [Красногорова: 7–8].

ЛІТЕРАТУРА

1. Гебос А. И. Психология познавательной активности учащихся (в обучении). Кишинев, 1975. 104 с.
2. Гончаренко С. У. Професійна освіта: Словник / за ред. Н.Г. Ничкало. К. : Вища школа, 2000. С. 380.
3. Грибенюк Г. С. Мотиви в структурі саморегуляції суб'єкта. *Педагогіка і психологія*. 2005. № 2. С. 101–102.
4. Коваленко Н. П., Боброва Н. О., Ганчо О. В., С. В. Зачепіло. Мотивація студентів як запорука успішного професійного розвитку. *МЕДИЧНА ОСВІТА*. 2020. № 3. С. 43–48.
5. Коваленко Н. П., Пономаренко С. В., Г. Д. Поспелова, О. Л. Шерстюк Мотивація навчальної діяльності як запорука успішної професійної підготовки студента. *Сучасний підхід до викладання навчальних дисциплін в контексті підвищення якості вищої освіти* : матеріали 50-ї наук.-метод. конф. викладачів і аспірантів (Полтава, ПДАА, 26–27 лютого 2019 р.). Полтава, 2019. С. 13–16.
6. Красногорова І.Б. Формування мотивів учіння студентів у процесі викладання англійської мови: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. К., 1999. 20 с.
7. Кобяцька І. Роль мотивації вивчення іноземної мови студентами технічних ВНЗ у період адаптації. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2002. № 5. С. 82–87.
8. Пайкуш М. Мотивація інтересу до вивчення фізики у гімназіях. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2002. № 6. С. 214–219.
9. Семеріков С.О. Активізація пізнавальної діяльності студентів при вивченні чисельних методів у об'єктно-орієнтованій технології програмування : автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.02. К., 2001. 20 с.
10. Chen, L. Attitude and Motivation for English Learning. *Studies in Literature and Language*. 2014. P. 51–56.
11. Frydrychova Klimova, B. Motivation for Learning English at a university level. *Procedia Social and Behavioral Science*. 2011. P. 2599–2603.
12. Ozuturk, G., Cigdem H. "Determination of University students' motivation in the EFL classroom." *Procedia Social and Behavioral Science*. 2014. P. 7–12.
13. Shagdarsuren S., Batchuluun U., Lang D. Study of Motivation Types of English-Majoring Students and Demotivating Factors – in the Context of National University of Mongolia, Erdenet School. *The Journal of Teaching of English for Specific and Academic Purposes*. Vol. 8, No 2, 2020, P. 83–93.

REFERENCES

1. Hebos A. Y. (1975) *Psykhohohyia poznavatelnoi aktyvnosti uchashchychksia (v obuchenyy)*. Kyshynev.
2. Honcharenko S. U. (2000) *Profesiina osvita: Slovnyk / za red. N.H. Nychkalo*. K. : Vyshcha shkola.
3. Hrybeniuk H. S. (2005) *Motyvy v strukturi samorehuljatsii subiekta*. Pedahohika i psykhohohyia. № 2. S. 101–102.
4. Kovalenko N. P., Bobrova N. O., Hancho O. V., Zachepilo S. V. (2020) *Motyvatsiia studentiv yak zaporuka uspishnoho profesiinoho rozvytku*. MEDYCHNA OSVITA. № 3. S. 43–48.
5. Kovalenko N. P., Ponomarenko S. V., H. D. Pospelova, Sherstiuk O. L. (2019) *Motyvatsiia navchalnoi diialnosti yak zaporuka uspishnoi profesiinoi pidhotovky studenta*. Suchasnyi pidkhid do vykladannia navchalnykh dystsyplin v konteksti pidvyshchennia yakosti vyshchoi osvity : materialy 50-yi nauk.-metod. konf. vykladachiv i aspirantiv (Poltava, PDAA, 26–27 liutoho 2019 r.). Poltava. S. 13–16.
6. Krasnokolova I.B. (1999) *Formuvannia motyviv uchinnia studentiv u protsesi vykladannia anhliiskoi movy: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.01. K., 1999. 20 p.*
7. Kobiatska I. (2002) *Rol motyvatsii vyvchennia inozemnoi movy studentamy tekhnichnykh VNZ u period adaptatsii*. Pedahohika i psykhohohyia profesiinoi osvity. № 5. S. 82–87.
8. Paikush M. (2002) *Motyvatsiia interesu do vyvchennia fizyky u himnaziakh*. Pedahohika i psykhohohyia profesiinoi osvity. № 6. S. 214–219.
9. Semerikov S.O. (2001) *Aktyvizatsiia piznavalnoi diialnosti studentiv pry vyvchenni chyselnykh metodiv u obiektno-orientovanii tekhnologii prohramuvannia* : avtoref. dys. kand. ped. nauk: 13.00.02. K., 1999. 20 p.
10. Chen, L. (2014) *Attitude and Motivation for English Learning*. *Studies in Literature and Language*. P. 51–56.
11. Frydrychova Klimova, B. (2011) *Motivation for Learning English at a university level*. *Procedia Social and Behavioral Science*. P. 2599–2603.
12. Ozuturk, G., Cigdem H. (2014) "Determination of University students' motivation in the EFL classroom." *Procedia Social and Behavioral Science*. P. 7–12.

13. Shagdarsuren S., Batchuluun U., Lang D. (2020) Study of Motivation Types of English-Majoring Students and Demotivating Factors – in the Context of National University of Mongolia, Erdenet School. The Journal of Teaching English for Specific and Academic Purposes. Vol. 8, No. 2, P. 83–93.

O. V. KHRUMCHENKO

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of English Grammar,

Odesa National Mechnikov University, Odesa, Ukraine

E-mail: okne4morh@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-7437-6041>

STUDENTS' STUDY MOTIVES AND THE CONDITIONS OF THEIR FORMATION

The study of the structure of educational motivation among first- and second-year students showed that it is absolutely the same for students with both high and low professional orientation. In all courses, the leading rank place is occupied by professional motivations for learning, and this is evidence that students see the goals and values of higher education and the learning process itself, primarily in the realization of professional aspirations. Thus, the desire to become a professional in a certain type of activity, which acts as a motive-goal, fills the educational activity itself with professional content.

As for other types of motivation, their importance and rank changes differently at different stages of training in each group. Only in the 5th year in both groups utilitarian (mainly material) motives begin to dominate cognitive motives and motives of social identification. In general, it can be said that the structure of educational motives among students of group A in the process of their education is more dynamic and differentiated, due to which, obviously, these students maintain a high level of educational and cognitive activity at all stages of education.

The conditions for the formation and development of motives for professional achievement in student age are as follows: formed professional image of students; a clearly defined and realized ultimate goal of learning; understanding of the practical significance and connection with the ultimate goal of each individual occupation, each type of work; the use of methods of emotional regulation in educational activities.

The conditions for the formation and development of cognitive learning motives are determined by: conducting the educational process at the level of the student's functional capabilities, maximum reliance on thinking activity; emotional learning atmosphere; favorable communication in the educational process; activation of students' educational activities.

Research by psychologists has shown that mastering the methods of cognitive activity has a high motivating potential. One of the ways to implement this idea can be such an organization of the educational process, under the conditions of which interest in methods of independent acquisition of knowledge would be formed and constantly maintained.

Key words: motivation, study motives, students.